

<https://doi.org/10.62837/2024.8.443>

ƏLİYEVƏ İRADƏ BƏBİR QIZI,
ƏLİYEVƏ NÜŞABƏ ƏJDƏR QIZI
Azərbaycan Tibb Universiteti
Bakı, S.Vurğun,167
nuşabe.aliyeva@bk.ru
iradaazeri@mail.ru

NƏBİ XƏZRİNİN LİRİKASINDA ROMANTİK MOTİVLƏR (“Günəşin bacısı” poeması əsasında)

Açar sözlər: romantizm, şeir, Nəbi Xəzri, ay, günəş, çöl

Ключевые слова: романтизм, поэма, Наби Хазри, луна, солнце, степь.

Keywords: romanticism, poem, Nabi Khazri, Moon, Sun

Nəbi Xəzri çoxcəhətli və hərtərəfli yaradıcılığı ilə XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatını kifayət qədər zənginləşdirilmişdir. Şair lirikasında müxtəlif mövzulara müraciət etmişdir.

Eyni zamanda Nəbi Xəzrinin lirikasında əməyin, əmək adamlarının tərənnümü əhəmiyyətli yer tutur. Bu baxımdan “Günəşin bacısı” poemasını xatırlamamaq, araşdırmamaq, tədqiq etməmək qeyri-mümkündür. Poema Mil düzünün əfsanəvi əmək qəhrəmanı, həyatdan vaxtsız getmiş Sevil Qazıyevaya həsr olunmuşdur. “Günəşin bacısı” poeması qeyri-adi proloqla başlayır. Günəşin də bacısı ola bilərmi? Bu Nəbi Xəzrinin təsvir etdiyi qəhramana hədsiz sevgisindən, məhəbbətindən irəli gəlir. Şair yer övladını – Sevil Qazıyevanı arzuların qanadında göylərə uçaldaraq Günəşə bağlayır. Onu Günəşin əkiz bacısı qismində təsvir edir. Günəş hər insanı bacılığa, doğmalığa qəbul etmir. Nəbi Xəzrinin “Günəşin bacısı” poemasında Sevilin qısa, lakin mənalı ömür yolunun geniş, hərtərəfli təsvirindən sonra Günəşin nə qədər haqlı olduğuna bir daha əmin olursan. Proloq acı xəbərlərlə, şairin dərinə təəssüf hissi ilə başlayır.

Payız... Ağır-ağır açıldı səhər,
Gəldi payız qədər
Qəmli bir xəbər,
Dedilər: Mil düzü qaldı Sevilə...
Yellər nəğməsini çaldı Sevilə,
Bu səhər
Dedilər
Mən inanmadım (5,s.26).

Sevilin ölümünə inanmayan təkcə çair qəlbi deyildir. Canlı və cansız təbiət insanlarla birlikdə “səhra gözəlinin”, “səhra qartalının” gözlərini əbədi yummasına

yas saxladılar. Araz yerdən, günəş isə göylərdən Mil düzünün Sevilsiz yaşaya biləcəyinə inanmadıqlarını vurğuladılar. Səhra ağlaya-ağlaya öz qızına əl elədi. Güllər, çiçəklər də Sevilsiz soldular. Dünyanın xəbər tutmasından, kədərlənməsindən, münasibət bildirməsindən sonra da şair qəlbi ürəkdən sevdiyi, fəxr etdiyi, qürurlandığı və ən başlıcası isə Günəşin yerdəkilərə əmanət etdiyi “səhra qızının”, “gözəlinin” əmək fədaisinin, nəcib insanın ölümünə inana bilmir. Fikrimizcə, Nəbi Xəzrinin poemanı “Günəşin bacısı” adlandırması nadir poetik tapıntılardan biridir, şair təxəyyülünün zirvəsidir. Bədii ədəbiyyatda ədəbi və real qəhrəmanı Günəşlə “qardaşlaşdırmaq” az-az sənətkarlara müyəssər olur. Nəbi Xəzri qəhrəmanını ən yüksək zirvələrə ucaltmağı bacarmışdır. Bu mənada Sevil Qazıyevanın vaxtsız ölümünə şairin inanmamasıdır və “mən inanmadım” ifadəsinin dəfələrlə təkrarlanması təsadüfi deyildir. İstədim quş olub o yerə çatım, Dedilər: Mil düzü qaldı Sevilsiz.

Dedilər,

Dedilər, Mən inanmadım (5,s.28).

Nəbi Xəzri Sevilin həlak olması xəbərinin yalan olduğuna inanmaq istəyir və küləklərdən xahiş edirdi ki, bəd xəbəri lap uzaqlara aparsınlar. Şair özündə həyatı bu qədər sevən insanın həyatdan bu qədər tez getməsinə cavab tapa bilmir. Çünki bu min, milyon illərin fəlsəfəsidir... Ancaq Nəbi Xəzri başqa bir suala cavab axtarır. Sevilin qəhrəmanlığının səbəblərinə və mənbələrinə aydınlıq gətirməyə çalışır. Sevil əslən Zaqatala dağlarındandır. O dağlardan məğrurluq, bahadarlıq, əzmkarlıq, əməksevərlik öyrənmişdir. Qəhrəmanın ölüm xəbəri dağlara çatanda onlar laqeyd qala bilmirlər. Axı, dağlar nadir hallarda münasibət bildirirlər. Bu dəfə dağlar öz vərdişlərinə xilaf çıxdılar. Sədaları ilə aləmə səs saldılar. Bəd xəbər dağlara çatanda dağlar dözə bilmədilər, dərdin ağırlığını şairin köməyi ilə kağıza “köçürdülər”.

Dağların da ürəyində

Deyilməmiş sözü vardır.

Dağlar deyir: həyat nədir?

O, hünərdir...O, zəhmətdir,

Həqiqət var əfsanədir,

Əfsanə var, həqiqətdir (5,s.30).

Təsadüfi deyildir ki, dağlar Sevilin keçmişini nağıla, əfsanəyə dönmüş həyat həqiqətlərini sədaları vasitəsilə insanlara bildirirlər. Dağlar da Günəş kimi hər insan haqqında söz deyən deyillər. Ancaq bu dəfə möcüzə baş verdi. Dağlar yeddi sədadan ibarət qəmli-kədərli nəgmə, həyat hekayəsi yaratdılar. Maraqlıdır ki, dağlar Sevilin anadan olan gündən özünü küləşdirmiş, “özəlləşdirmiş”, lap ucalara qaldırmışdılar. Həm də Sevil Günəşlə “qardaşlaşdırmağı” qətiyyənlə yaddan çıxarmamışdılar. Dağların birinci sədası xoş xəbərlə başlayır və Sevilin möhtəşəm uşaqlıq arzularını əks etdirir.

Səhər...

Keçib getdi çən də, duman da...

Səhər...

Zirvələrdən bulud dağıldı
Dağların başında Günəş doğanda
Dağların qoynunda bir qız doğuldu
Şəfəqlər üzünü yudu su kimi
Görəsən, Günəşin özü bildimi
Dünyaya ən yaxşı dostu gəlibdir?... (5, s.38).

Sevil əfsanəvi nağıl qəhrəmanları kimi tez böyüyürdü. Sanki Sevil Günəşin onun taleyində oynaya biləcəyi rolu bilirdi. Digər uşaqlar oyuncaqla oynayırdılar.

Yazıçı Anar Nəbi Xəzrinin “Günəşin bacısı” poemasını düzgün qiymətləndirərək yazırdı “Poemada realist lövhələr mövcuddur. Ancaq romantikanın güclü təsiri də hiss olunur. Bu xüsusi ilə özünü Sevil obrazının təsvirində göstərir.” (3, s. 4) 2000-ci illərdə digər tənqidçi “Günəşin bacısı” poemasını əmək adamlarına həsr edilmiş əsərlər arasında zirvə hesab edirdi. (7, s.151)

Təkcə Sevil “Günəşin qapıdan düşən telləri” ilə oynayırdı. Fikrimizcə, “Günəşin bacısı” poeması realit olduğu qədər, bəlkə ondan da artıq mənada romantik boylarla təsvir edilmişdir. Bu poema Nəbi Xəzrinin ən romantik əsəridir. Çünki, “Günəşin insana yaxın gəlməsi” ifadəsi realist yox, romantik duyğuların zənginliyindən xəbər verir. Digər tərəfdən kiçik insan o boyda Günəşi necə tuta bilər? Sevilin anasının Günəşi qızlara bənzətməsi də təsadüfi deyildir.

Anası deyərdi:

-mehriban

qızım, Günəş

də bir qızıdır...

Cahanda nadir.

Bax, bu gur şəfəqlər, a ceyran qızım,

Deyirlər, Günəşin hörükləridir (5,s.39).

Günəş hörükləri vasitəsilə al qırmızı şəfəqlər yaradır, gecədən gündüzə keçid edir, insanları Yer üzündə xeyirxah işlər görməyə, xoşbəxt olmağa səsləyir. Uşaq (Sevil)

Anasına etiraz etmirdi. Əksinə, anasının arzusuna qoşulur, gələcək həyat yolunu müəyyənləşdirdi. Sanki həyatda Günəşlə qoşa addımlayacağını əvvəlcədən hiss edirdi. Bəlkə də Sevil vaxtsız dünyadan köçəcəyini duymuşdur. Hörükləri ilə Günəşə sığınmaq, bəlalardan, təhlükələrdən qurtulmaq istəyirdi. Bəlkə də Günəş kimi “uzunömürlü”, əbədi olmaq arzusundaydı. Oldu da...

Uşaq söylədi ki,

-Ana, ay ana,

Mənə də hörük qoy, uzun, lap

uzun, Hər dəfə çıxanda çöllər

qoynuna.

Mənim də Günəş tək hörüyüm olsun. (5, s.41)

İnsanlar bəzən həyatlarının sonunun nə ilə qurtara biləcəyini duyurlar. Günəş qədər hörük arzulayan Sevil uzun hörüklərin onun taleyində oynayacağı mənfi rolu bilsəydi! Görünür, insan taleyindən qaça bilməzmiş. Nəbi Xəzri poemanın “İkinci sədə” adlanan hissəsində Sevilin arzularını daha da genişləndirir, yaxın, uzaq tarixi keçmişlə, gələcəklə bağlayır. Ümidlər, diləklər Sonsuz asiman....

Ürəkdən ürəyə qonan quşdu o,
Hələ bu dünyaya göz açmamışdan
Neçə min arzuda doğulmuşdu
o, Ana yurdumuzun azadlıq
toyu Parladi gün kimi, doğdu
gün kimi...
Doğma Cəfərimiz gecələr boyu
Bugünkü Sevil görməmişdimi? (5, s.49).

Nəbi Xəzri “Günəşin bacısı” poemasında vurğulayır ki, Sevil kimi mətin, qəhrəman, əməksevər qız övladını yetişdirmək, böyütmək heç də asan olmamışdır. Azərbaycan torpağı, xalqı sanki əsrlər boyu arzuladığı Sevil tapmışdır. Ölməz sənətkar Cəfər Cabbarlı “Sevil” pyesində Sevil obrazını müasirləri üçün deyil, gələcək üçün yaratmışdır. Çadrasını atan Sevilə pambıqyığan maşının sükanı arxasına əyləşən Sevilin arasında azacıq zaman məsafəsi vardır. Nəbi Xəzrinin qəhrəman Sevilə çadranı atan Sevilin layiqli varisidir. Hər iki Sevil yaradan Cəfər Cabbarlı necə də müdrik və uzaqgörən imiş. Keçmişdəki Sevil azadlığa çıxmasaydı, bugünkü Sevil olmayacaqdı. Budur, ədəbi nəsilər arasında qırılmaz mənəvi tellər. Cəfər Cabbarlının Sevil şəhərdə, fabrikdə, Nəbi Xəzrinin Sevil isə kənddə, əmək cəbhəsində xarüqələr yaradırlar. Nəbi Xəzri Sevilin və Sevilin keçmişini təsvir edərkən necə də haqlıymış

Nə qədər xoş gəldi
İl dalınca il,
Əmək ömrümüzün mənası
oldu. Zülmətli çadradan
səyrilən Sevil Min belə
Sevilin anası oldu.
Vurğun nəğməsilə aşıb-
daşdı ki, Zəhmət
bulağından qızlar su içsin.
Bəsti tarlalarda şırım açdı
ki, Sevil o yerlərdən
rahatca keçsin. Onda bu
torpağın qüdrəti vardı, Elə
bağlandı ki, elə, obaya....
Dünən doğulsaydı Həcər olardı
Bu gün Sevil kimi gəldi dünyaya (5, s.50).

“İnsan əməklə ucalır” sözləri nahaqdan deyilməmişdir. Müasir dövrümüzdə əməyə, əmək adamlarına münasibət münasibət bir qədər dəyişilmişdir. Müasir dövrümüzdə əməyə, əmək adamlarına münasibət bir qədər dəyişilmişdir. Nə yaxşı ki, Azərbaycan ədəbiyyatı və onun Səməd Vurğun kimi qüdrətli sənətkarı varmış. Səməd Vurğun “Bəsti” poemasını yazmaqla əmək adamlarına möhtəşəm abidə ucaltmış, onların zəhmətinə həqiqi, layiq olduqları qiyməti vermişdir. Doğurdan da, sekillərin rahatca yüksəlmələri üçün bəstələrin çətin, keçilməz yerlərdən, tarlalardan “şırım açmalıydılar”. Açıdılar da...Sevil, Bəsti, yenə Sevil! Qısa zaman kəsiyində bu qədər qəhrəmanlar yaradan, yetişdirən xalq həqiqətən xoşbəxtidir.

Sevil eyni zamanda qəhrəman Həcərin varisidir. Nəbi Xəzri əmək cəbhəsində “vuruşan” Sevilə təsadüfən “döyüş meydanlarında” vuruşan Həcərə bənzətməmişdir. Burada da mənəvi tellər, körpülər mövcuddur. Azərbaycan xalqına sekillər və həcərlər eyni dərəcədə lazımdır. Doğurdan da, böyük rus yazıçısı Maksim Qorkinin dediyi kimi, “həyatda hər zaman qəhrəmanlığa yer vardır”. Sevil gələcək nəsillərə örnək ola biləcək qəhrəmanlığın yeni səhifəsini yazdı. Yeni, növbəti qəhrəmanlıq əmək cəbhəsində, pambıq tarlalarında baş verdi. Poemanın “Üçüncü səda” adlanan hissəsində ayrılmaz üçlüyün – Sevil, Günəş və Tarlanın birliyindən, dialoqundan, möhtəşəmliyindən, ayrılmaz baciqardaşlığından bəhs edilir.

Tarla bəyaz qar kimi...

Arzu təzə, söz təzə,

Yüzlük dostlar

kimi Onlar çıxdı

üz-üzə: Günəş

ürəkli Sevil,

Sevil ürəkli Günəş,

Günəş hörüklü Sevil,

Sevil hörüklü günəş (5, s.60).

Nəbi Xəzri bir neçə misrada bədii təsvir vasitələrindən düzgün istifadə etmişdir. Tarlanın bəyaz qara bənzədilməsi, arzunun təzə olması qədim bədii təsvir vasitələrindəndir. Sevilin ürəyinin, hörüklərinin Günəşə bənzədilməsi, Günəşlə müqayisə olunması şairin qəhrəmanına münasibətindən irəli gəlir və qəbul ediləndir, başa düşüləndir. Ancaq dünyanı isidən, hərarət gətirən Günəş boyda planetin yerə, torpağa endirilməsi, gənc qıza baş əyməsi nadir poetik tapıntıdır, şairin bədii təxəyyülünün məhsuludur. Həm də Nəbi Xəzrinin qənaətinə görə bütün planetlər, ulduzlar ruzi-bərəkət rəmzi olan torpağa baş əyməlidirlər. Dünyadan bir neçə dəfə böyük olan Günəş Yerdə - Mil düzündə “kiçik” Sevilə axtarır, onunla dərdləşir. Poemada “Dördüncü səda” adlanan hissəni “Sevillə günəşin ilk görüşü” adlandırmaq daha düzgün olardı.

Günəş üfüqlərdən

Boylanmış kimi

Sevilə axtarır Mil düzlərində.

Ən əziz dost sayır Günəşi Sevil,
Şəfəqlər ən əvvəl
Bu yerə düşür,
Belə qarşılayır Günəşi Sevil.
Günəş də Sevilə
Belə görüşür (5,s.61).

Bacılar “dərdləşməyə” başlayırlar. Sevil Vətənə olan borcundan həvəslə danışdı. Dincəlmək qətiyyəni yadına düşmürdü. Qəribədir ki, kürlə Araz Sevilin sözlərini razılıqla alqışladılar. Sevilə görə Kürlə-Araz Muğanda deyil, Mil düzündə “birləşdilər”. daha əvvəlki tək Milin yanında tələsə-tələsə, laqeydliklə ötüb keçmədilər. Günəş isə Sevilə şad xəbər vermək üçün aşağı endi. Özbək xalqının qəhrəman qızı Tursunoy Axunovadan ona salam söylədi. Sevil Günəşin vasitəsilə Tursunoyu yarışa çağırdı və bütün Azərbaycandan salam göndərdi. Digər tərəfdən Günəş lap ucalıqda məskən saldığına görə olub-keçmişləri, olanları və olacaqları yaxşı bilirdi. Böyük bacı (Günəş) hərdən bir kiçik bacısına (Sevilə) xəbərdarlıq etməyi unutmurdu.

İnsan bir dənizdir
Sirli bir dəniz,
Tufan asta-asta gələr, inanmaz!
Səhər açılacaq desən ki, sənsiz
İnsan qəh-qəh çəkib, gülər, inanmaz (5, s.62).

Sevil isə Günəşə layiq bacı olduğunu nümayiş etdirdi. Zəhmət haqqında şeir oxudu. Günəş artıq göydən yerə enmişdi, canlı insanlar kimi şeir istəyirdi. Sevil özü haqqında yox, Vətəni, xalqı, görəyi işlər, arzuları barəsində sözlər deyirdi. Hər şeirdə “maşınlar tarlaya, kətmən muzeyə” fikrini səsləndirirdi. Sevil Günəşə layiq olduğu qiyməti verməyi bir an belə unutmurdu. Mehriban çöllərin sinəsi Günəş, Səninlə qovuşur bahara, yaz.

Pambıq isitməz ki, heç kəsi Günəş,
Sənin hərarətin onda olmasa
(5,s.65).

Düzənlərdən əsən narın külək, bacıların söhbətinə mane ola, Günəşi evinə tələsməyə məcbur edə bilmədi. Nədənsə Günəş ayrılmağa can atmır, yenidən bacısını xəbərdar etdi:

Zəhmətin nə yaxşı çağıdır, Sevil,
Mən tuta biləydim sənin yerini,
Yellər tellərini dağdır, Sevil,
Yığ, bağla, ay bacım, hörüklərini. (5,s.70).

Günəş Sevilə Mil düzünə tapşırıb qeybə çəkilir. Poemadakı “Beşinci səda” da Mil düzü ilə Sevilin qəribə, maraqlı dialoqundan bəhs edilir. Burada bacını qardaş əvəz edir. Bir faktı vurğulamaq lazımdır ki, Nəbi Xəzri üçün Vətənin və təbiətin təsvirində ögey-doğmalığ yoxdur. Şair düzləri, dağları, çayları ümmanlar, okenalar

kimi tərənnüm edir. Mil düzünün təsviri, tərfi Nəbi Xəzri qələminin ecazkarlığına, romantikliyinə, füsunkarlığına dəlalət edir. Nə qədər gözəldir,

Mil düzü, dostlar!
Gözəldir axşamı,
Mil boyu həvəslə addımladıqca,
Sudan saf olursan,
Çinardan uca.
Baxarsan, ürəyin
Nura boyanar,
Edlə bil Günəş də
Ovcunda yanar (5,s.72).

Mil özü haqqında bəzi məlumatlar verir. Vətən torpağının hər qarışı kimi Milin də taleyi mürəkkəb, keçmişi isə keşməkeşli olmuşdur. Mil olub-keçənləri unutmamışdır. Düzənlik olmasına baxmayaraq, dağlar qədər hündür, vüqarlıdır. Mil dünya durduqca duracaqdır, yaşayacaqdır. Mil də övladlarına fərq qoymur. Qışı da bahar kimi yaşadır. Bəzən də təvazökarlıqdan uzaqdır, özü haqqında “yüksək fikirdədir”. Buna onun mənəvi haqqı vrdır. Çünki o “məxmər otlarla yerə yatır, çinarlarla göylərə yüksəlir”. Səxavətlidir, sərvətlidir. Qədirbilən insanları çox sevir. Milin bütün xoş sözləri Sevilə ünvanlamışdı. Sevil də üzərində xarüqələr yaratdığı torpağı – Mili intizarda saxlamır”.

Sağlığında fəxr etdiyi Mil düzünü vaxtsız həlak olması,ölümü yox məhz həlak olması ilə əbədiyyətə qovuşdurur .Nəbi Xəzrinin “Günəşin bacısı” poemasında gəldiyi əsas nəticələrdən biri məhz budur.....

Романтические мотивы в лирике НабиХазри (на основе поэмы «Сестра солнца»)

Резюме

Народный поэт Азербайджана НабиХазри (Бабаев) пришёл в литературу в 50-е годы XX века. Тогда в азербайджанской литературе были такие поэты, как СамедВургун, Сулейман Рустам, Расул Рза и другие. Среди таких мастеров слова найти свою литературную тропу было трудно. Но НабиХазри нашёл её. Первые стихотворения поэта посвящены на разные темы. И поэма «Сестра солнца» занимает особое место в творчестве поэта. Поэма посвящена легендарному герою хлопковых полей, безвременно ушедшей из жизни СевильКазыевой. Следует отметить, что романтические мотивы в поэме в первую очередь связана с названием произведения. НабиХазри сравнивает, связывает свою героиню с Луной, Солнцем. Тем более она не воин, не красавица, а просто труженица хлопковых полей. Севиль погибает как боевой солдат на посту, на своём рабочем месте. Безвременную смерть героиню оплакивают не только земные, но и небесные силы. И это ещё одно доказательство того, что поэма НабиХазри «Сестра солнца» является

романтическим произведением. В статье анализируются вышеназванные проблемы.

ALIYEVA İRADA,

ALIYEVA NUSHABA

**Romantic motifs in Nabi Khazri's lyrics
(Based on the poem "Sister of the Sun")**

Summary

Azerbaijani folk poet Nabi Khazri came to literature in the 50s of the 20th century. In that period, poets like Samad Vurgun, Suleyman Rustam, and Rasul Rza were engaged in creativity in Azerbaijani literature. Finding the way among those master craftsmen was challenging and responsible. However, unlike many, Nabi Khazri was able to find his way in art. In this sense, it is appropriate to emphasize the fact that the poet's first poems were dedicated to various topics. "Sister of the Sun", one of the first poems of Nabi Khazri, occupies an important place in his work. The poem was written on the occasion of the death of Sevil Gaziyeve, the legendary hero of the cotton fields, who passed away early. It should be emphasized that romantic motives are primarily related to the title of the work. He compares his hero with the Moon and the Sun. Sevil Gaziyeve described in the poem is neither a soldier nor a princess. The labouring woman who works in the cotton fields is the depiction of this simple, hardworking girl as a romantic hero that is a sign of Nabi Khazri's mastery. According to the poet, Sevil does not die, she dies as a hero. Her death is mourned not only by those on earth but also by those in heaven. This fact itself proves that there are many romantic facts in Nabi Khazri's poem "Sister of the Sun". The article examines the above-mentioned facts.

Ədəbiyyat

1. Abdullazadə A. Şairlər və yollar. Bakı: "Elm" 1984, 250 s.
2. Ağayev Ə. Sənətkarlıq məsələləri. Bakı: "Azərənşər", 1982, 168 s.
3. Anar. Nəbi Xəzri. – Azərbaycan, 2016, №5, s.4.
4. Bəşirli Ə. Zirvə bir qaladır, zirvədəyəm mən. – 525-ci qəzet, 2018, 16 s.
5. Xəzri N. Seçilmiş əsərləri, 10 cildə, I cild, Bakı: "Şərq-Qərb", 2010, 450 s.
6. Namazova S. XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı məsələləri: Bakı: "Elm və təhsil", 2020, 227 s.
7. Şəfiyeva S. Nəbi Xəzrinin lirikasının səciyyəvi xüsusiyyətləri, Bakı: "Elm" 2005, 250 s.

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 10.08.2024

Çapa qəbul olunma tarixi: 30.08.2024

**Rəyçi: dos.S.Ə.Kadiyeva
tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur**